

Wydział Samochodów i Maszyn Roboczych
Instytut Pojazdów
Zakład Silników Spalinowych

LABORATORIUM TERMODYNAMIKI

Wykres indykatorowy silnika spalinowego

Opracowanie
Dr inż. Ewa Fudalej-Kostrzewa

Warszawa , listopad 2017

SPIS TREŚCI

Wykres indykatorowy	3
Cel ćwiczenia	6
A. OPRACOWANIE DANYCH	6
Polecenia	6
1. Sporządzić otwarty wykres indykatorowy $p(\alpha)$	6
2. Sporządzić zamknięty wykres indykatorowy $p(V)$	7
3. Wyznaczyć pracę indykowaną L_i	8
4. Wyznaczyć średnie ciśnienie indykowane $p_{i\text{sr}}$	9
5. Obliczyć moc indykowaną silnika N_i	9
6. Wyznaczyć średnie ciśnienie użyteczne p_e	9
7. Wyznaczyć pracę użyteczną L_e	10
8. Wyznaczyć sprawność mechaniczną η_m	10
9. Wyznaczyć ciepło doprowadzone do jednego obiegu Q	10
10. Wyznaczyć sprawność cieplną η_c	10
11. Wyznaczyć sprawność ogólną η_o	10
12. Dobrać obieg teoretyczny i nałożyć go na zamknięty wykres indykatorowy	10
13. Wyznaczyć sprawność teoretyczną η_t	11
14. Wyznaczyć sprawność indykowaną η_i	11
15. Zestawienie sprawności	11
16. Sporządzić wykres bilansu	11
17. Opisać wykres indykatorowy	11
18. Podać przykładowe wartości średniego ciśnienia użytecznego	12
B. DOBÓR PORÓWNAWCZEGO OBIEGU TEORETYCZNEGO	12
C. SPRAWNOŚCI I BILANS ENERGII	17
WYKAZ LITERATURY	19
D. DODATEK (dla zainteresowanych)	19
1. Wyznaczenie chwilowej wartości objętości cylindra $V(\alpha)$	19
2. Ilość energii dostarczonej z paliwem w czasie cyklu pracy silnika	21
3. Moc silnika	22
3.1. Definicje mocy	22
3.2. Obliczenie mocy silnika	22

WYKRES INDYKATOROWY

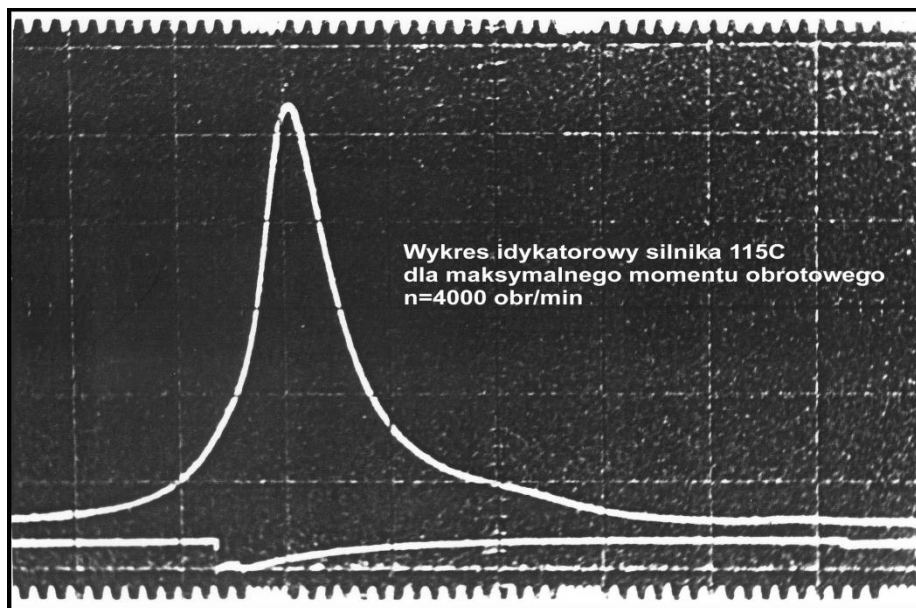
Rzeczywisty wykres pracy silnika spalinowego nazywany wykresem indykatorowym przedstawia przebieg ciśnienia p w cylindrze roboczym pracującego silnika w zależności od kąta obrotu α wału korbowego – nosi wtedy nazwę wykresu indykatorowego otwartego – lub w zależności od objętości V gazów zawartych w cylindrze między głowicą a tłokiem - nosi wtedy nazwę wykresu indykatorowego zamkniętego.

Wykres indykatorowy wyznacza się za pomocą zestawu aparatury do indykowania zwanego *indykatorem*, składającego się z czujnika ciśnienia umieszczonego w komorze spalania, wzmacniacza ładunku, czujnika położenia kąтового wału korbowego silnika i rejestratora. Indykowanie silnika praktycznie sprowadza się do pomiaru ciśnienia panującego w cylindrze pracującego silnika spalinowego w zależności od kąta obrotu wału korbowego podczas jednego cyklu pracy.

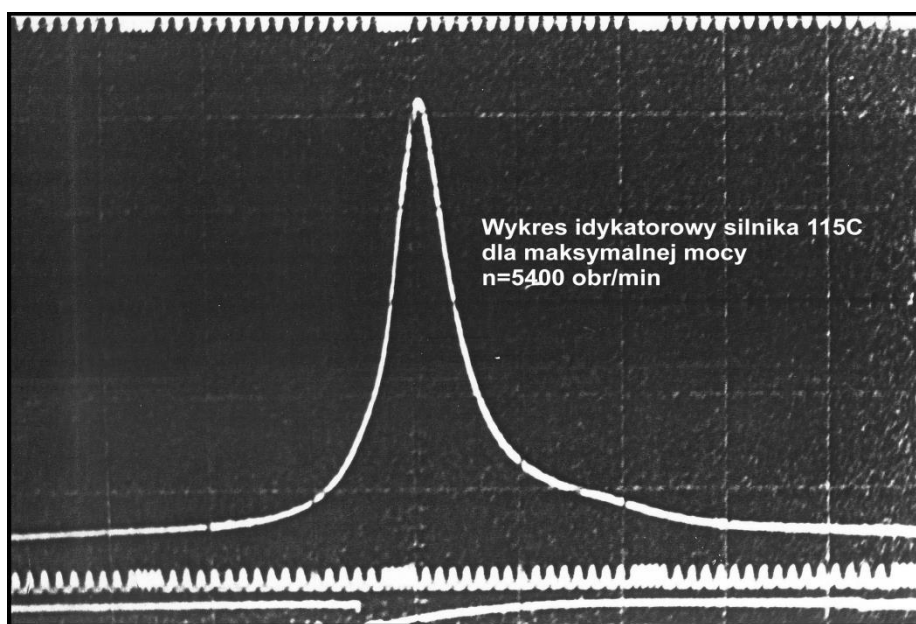
Rzeczywisty cykl pracy silnika różni się dość znacznie od obiegu teoretycznego, gdyż:

- w silniku następuje wymiana czynnika roboczego po każdym cyklu pracy,
- wskutek zachodzących reakcji chemicznych czynnik rozprężany ma inne właściwości fizyczne niż czynnik sprężany,
- wskutek nieszczelności tłoka w cylindrze ilość czynnika ulega zmianie,
- ciepło nie jest doprowadzane z zewnątrz, lecz uzyskuje się je w wyniku spalania paliwa zawartego w cylindrze,
- przebieg doprowadzania ciepła nie jest zgodny z przyjętymi założeniami $p = \text{const.}$ i $V = \text{const.}$,
- występują straty niezupełnego i niecałkowitego spalania paliwa,
- sprężanie i rozprężanie czynnika nie odbywa się izentropowo; w początkowym okresie sprężania ciepło jest doprowadzane od gorących ścianek cylindra do czynnika, w późniejszym okresie sprężania i podczas rozprężania ciepło jest odprowadzane od czynnika do chłodniejszych od niego ścianek cylindra i głowicy,
- ciepło nie jest odprowadzane od czynnika po wykonaniu przez niego pracy, lecz czynnik uchodzący z cylindra unosi ze sobą znaczną część energii cieplnej.

Na rysunkach 1 i 2 są pokazane przykładowe otwarte wykresy indykatorowe dla jednego cyklu pracy silnika w jednym cylindrze, uzyskane z pomiarów¹.

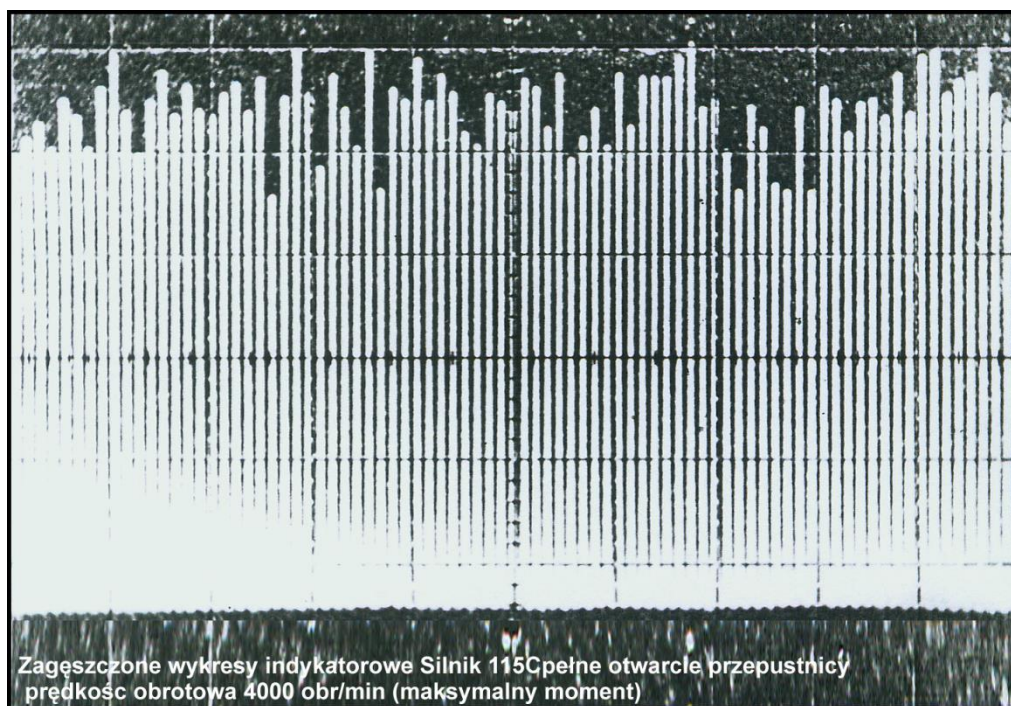
Rys. 1. Otwarty wykres indykatorowy – silnik 115C, maksymalny moment

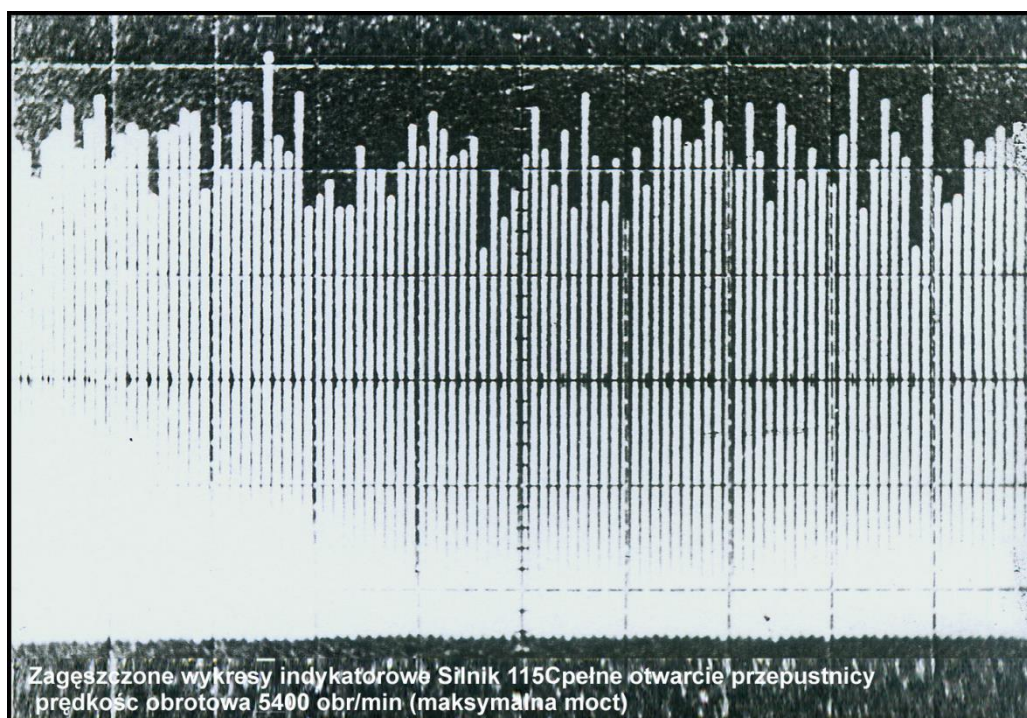
Rys. 2. Otwarty wykres indykatorowy – silnik 115C, maksymalna moc

Na rys. 3 i 4 jest przedstawionych kilkadziesiąt cykli pracy w jednym cylindrze silnika następujących kolejno po sobie. Nie są one identyczne. Na kolejnych wykresach znacznie różnią się wartości maksymalnego ciśnienia (jedna działka pionowa odpowiada ciśnieniu 1 MPa) a w konsekwencji również kształt wykresów.

¹ Dr inż. Maciej Tułodziecki, „Badania silnika 115C”

Rys. 3. Zagęszczone wykresy indykatorowe – silnik 115C, maksymalny moment

Rys. 4. Zagęszczone wykresy indykatorowe – silnik 115C, maksymalna moc

W praktyce silnikowej wiadomo, że kolejne cykle pracy w tym samym cylindrze mogą różnić się między sobą w bardzo dużym stopniu. Zjawisko to nazwano niepowtarzalnością kolejnych cykli pracy. Zasadniczymi jego przyczynami są:

- niejednakowe napełnienie cylindra świeżym ładunkiem,
- niejednakowy przebieg procesu spalania.

Wobec tak znacznych różnic pomiędzy przebiegami kolejnych cykli pracy, do wyznaczenia reprezentatywnego wykresu indykatorowego stosuje się metody statystyczne ich uśredniania.

Wykresy indykatorowe dostarczają bardzo wielu informacji o przebiegu zjawisk zachodzących wewnątrz cylindra i pozwalają na wyciągnięcie wielu ważnych wniosków. Stanowią podstawę do wyznaczenia siły nacisku gazów na denko tłoka zwanej w silnikach siłą gazową, która oddziałując na układ korbowy wywołuje obciążenie jego elementów. Miernikiem obciążenia układu korbowego silnika siłami nacisku gazów jest średnie ciśnienie indykowane.

CEL ĆWICZENIA

Celem ćwiczenia jest sporządzenie wykresu indykatorowego otwartego i zamkniętego silnika spalinowego na podstawie wartości ciśnienia w **jednym cylindrze** silnika, zmierzonych przy użyciu zestawu do indykowania składającego się z czujnika ciśnienia, wzmacniacza ładunku i rejestratora oraz analiza tego wykresu.

A. OPRACOWANIE DANYCH

Dane zawierają:

- a) Zarejestrowane podczas indykowania wartości ciśnienia p w **jednym cylindrze** silnika w zależności od kąta obrotu wału korbowego α , odmierzanego od położenia zajmowanego przez wał korbowy, gdy tłok znajduje się w górnym martwym punkcie (GMP) w suwie napełniania. Są podane w postaci arkusza programu Excel.
- b) Dane dodatkowe:
  - n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika, przy której były wykonywane pomiary,
  - N [kW] – moc silnika przy tej prędkości obrotowej,
  - G_e [kg/h] - godzinowe zużycie paliwa,
  - W_u [MJ/kg] – wartość opałowa paliwa.

Objektem badań były silniki o zapłonie samoczynnym, z bezpośrednim wtryskiem paliwa, Perkins z serii 1100 - wolnossący z oznaczeniem 1104C-44 oraz doładowany z oznaczeniem 1104C-44T.

Podstawowe dane silników:

	Perkins 1104C-44	Perkins 1004C-44T
Zasilanie powietrzem	wolnossący	turbodoładowany
Moc maksymalna N [kW]	64	85
Prędkość obrotowa mocy maksymalnej n_N [obr/min]	2400	2400
Moment maksymalny M [N·m]	302	415
Prędkość obrotowa momentu maksymalnego n_M [obr/min]	1400	1400
Liczba cylindrów i	4 w rzędzie	
Objętość skokowa silnika V_{SS}	4,4 dm ³	
Stopień sprężania ϵ	19,3	18,2
Średnica cylindra D [mm]	105	
Skok tłoka S [mm]	127	
Długość korbowodu l [mm]	223,77	

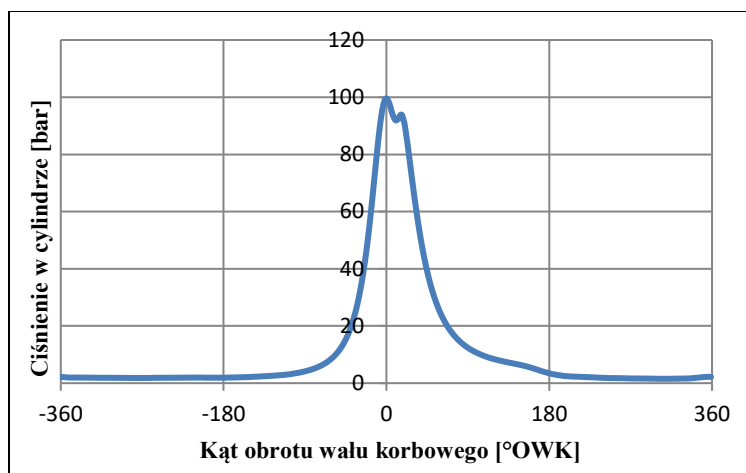
POLECENIA

1 Sporządzić otwarty wykres indykatorowy $p(\alpha)$

Otwarty wykres indykatorowy przedstawia zależność bezwzględnego ciśnienia gazu w cylindrze silnika od kąta obrotu wału korbowego. Jest sporządzany dla jednego cyklu pracy silnika. Cykl pracy silnika czterosuwowego składa się z czterech suwów (suw: dolotu, sprężania, rozprężania zwanego też suwem pracy, wylotu). Podczas każdego suwu wał korbowy obraca się o 180°, a więc cały cykl pracy

silnika jest realizowany w czasie dwóch obrotów wału korbowego, co odpowiada 720°OWK (stopień obrotu wału korbowego).

Otrzymane z pomiarów dane pozwalają sporządzić otwarty wykres indykatorowy $p(\alpha)$ - przy użyciu programu Excel bez żadnych dodatkowych obliczeń - w postaci przedstawionej na rys. A.1.

Rys. A.1. Otwarty wykres indykatorowy

2 Sporządzić zamknięty wykres indykatorowy $p(V)$ (rys. A.2)

Zamknięty wykres indykatorowy przedstawia zależność bezwzględnego ciśnienia gazu w cylindrze silnika od chwilowej wartości objętości cylindra $V(\alpha)$. Sporządzenie wykresu indykatorowego zamkniętego $p(V)$ wymaga wyznaczenia chwilowej wartości objętości cylindra w funkcji kąta obrotu wału korbowego $V(\alpha)$:

$$V(\alpha) = V_k + \frac{\pi D^2}{4} r \left[(1 - \cos \alpha) + \frac{1}{\lambda_k} \left(1 - \sqrt{1 - \lambda_k^2 \cdot \sin^2 \alpha} \right) \right]$$

gdzie:

$$V_k = \frac{V_s}{\varepsilon_s - 1} \text{ - objętość komory spalania,}$$

$$V_s = \frac{\pi D^2}{4} S \text{ - objętość skokowa jednego cylindra,}$$

$$\lambda_k = \frac{r}{l} \text{ - współczynnik korbowodu,}$$

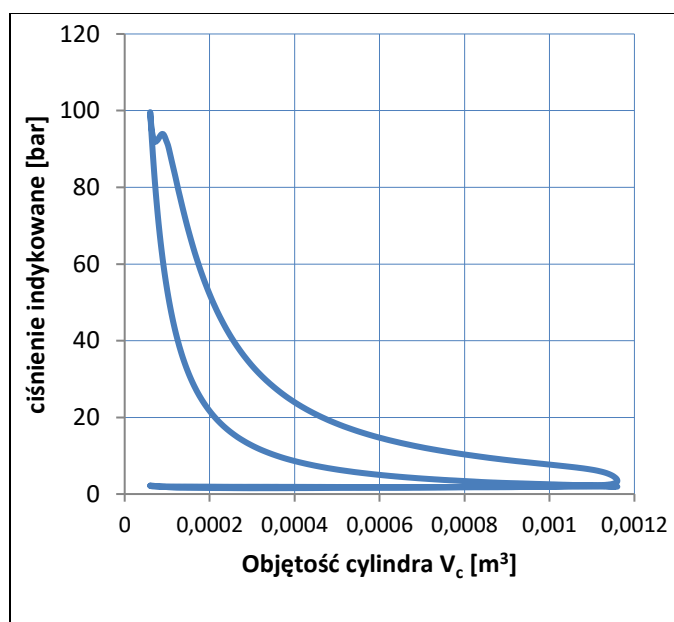
ε_s - stopień sprężania,

D - średnica cylindra,

S - skok tłoka,

r = S/2 - promień wykorbienia,

l - długość korbowodu (odległość osi sworznia od osi czopa korbowego).

Rys. A.2. Zamknięty wykres indykatorowy

3 Wyznaczyć pracę indykowaną L_i

Pracę indykowaną L_i wyznacza się na podstawie zamkniętego wykresu indykatorowego przez sumowanie pól pracy absolutnej w poszczególnych suwach z uwzględnieniem znaków pracy:

$$L_i = |L_d| - |L_{spr}| + |L_{rozpr}| - |L_w|$$

gdzie:

L_d – praca absolutna w suwie dolotu,

L_{spr} – praca absolutna w suwie sprężania,

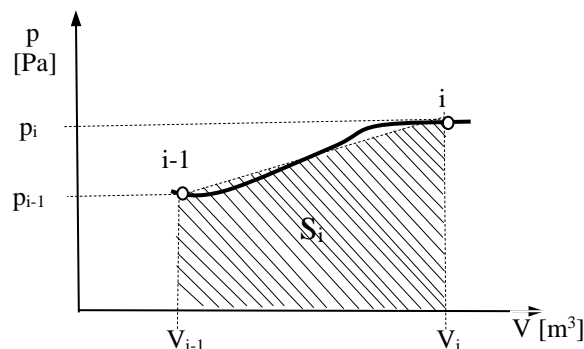
L_{rozpr} – praca absolutna w suwie rozprężania,

L_w – praca absolutna w suwie wylotu.

Jest zatem całką funkcji przedstawiającej zmianę ciśnienia w zależności od objętości cylindra. Jeśli znane są wartości funkcji w poszczególnych punktach, można do obliczenia całki zastosować przybliżone metody numeryczne. Jedną z nich jest metoda trapezów polegająca na przybliżeniu obszaru ograniczonego wykresem funkcji przez trapezy prostokątne o wysokości równej długości kroku całkowania i podstawach o długościach odpowiadających wartościom funkcji w punktach węzłowych na brzegu przedziału. Suma pól tych trapezów będzie przybliżonym polem ograniczonego obszaru.

$$S = S_1 + S_2 + S_3 + \dots \dots S_n = \sum_{i=1}^n S_i$$

Zastosowanie metody trapezów w rozważanym przypadku jest objaśnione na rys. A.3.

Rys. A.3. Zasada całkowania metodą trapezów

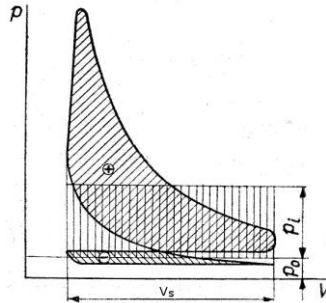
Przedział zmiany funkcji $p(V)$ $[-360^\circ, +360^\circ]$ jest dzielony na n segmentów przybliżanych trapezami prostokątnymi. Wysokość trapezu równa długości kroku całkowania wynosi $\Delta V = V_i - V_{i-1}$ ($i=1,2,3 \dots n$) i odpowiada zmianie wartości objętości podczas obrotu wału korbowego o 1°OWK . Podstawy o długościach odpowiadających wartościom funkcji w punktach węzłowych na brzegu przedziału wynoszą odpowiednio p_{i-1}, p_i . Pole i -tego trapezu wynosi zatem:

$$S_i = \frac{p_{i-1} + p_i}{2} (V_i - V_{i-1}) \quad i=1,2,3, \dots, n$$

$$\sum_{i=1}^n S_i = L_{\text{indykowana}} \text{ [J]}$$

4 Wyznaczyć średnie ciśnienie indykowane $p_{i\text{sr}}$

Średnie ciśnienie indykowane jest to takie stałe ciśnienie umowne, które działając na tłok w czasie suwu rozprężania wykona taką samą pracę jak zmienne ciśnienie rzeczywiste działające na tłok w czasie całego cyklu roboczego.

Rys. A.4. Średnie ciśnienie indykowane p_i przedstawione na wykresie indykatorowym silnika wolnossącego - $L_i = \text{pole}(+) - | \text{pole}(-) |$

Średnie ciśnienie indykowane (rys. A.4) jest obliczane z zależności:

$$p_i = \frac{L_i}{V_s}$$

gdzie:

L_i – praca indykowana,
 V_s – objętość skokowa jednego cylindra.

5 Obliczyć moc indykowaną silnika N_i

$$N_i = \frac{i \cdot L_i}{t}$$

gdzie: i - liczba cylindrów,
 t – czas wykonania pracy L_i .

Praca L_i w silniku 4-suwowym jest wykonywana w czasie dwóch obrotów wału korbowego silnika, a zatem:

$$t = \frac{2 \cdot 60}{n} \text{ [s]},$$

gdzie: n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika.

6 Wyznaczyć średnie ciśnienie użyteczne p_e

Średnie ciśnienie użyteczne wyznacza się z zależności:

$$p_e = \frac{60 \cdot N_e \cdot \tau}{V_{ss} \cdot n}$$

gdzie: p_e [MPa] – średnie ciśnienie użyteczne,
 N_e [kW] – moc użyteczna silnika,
 n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika,
 V_{ss} [dm³] - objętość skokowa silnika,
 τ - współczynnik uwzględniający liczbę suwów na jeden cykl roboczy,
 $\tau = 2$ – dla silnika czterosuwowego.

7 Wyznaczyć pracę użyteczną L_e

Pracę użyteczną wyznacza się z zależności:

$$L_e = p_e \cdot V_s$$

gdzie: V_s - objętość skokowa jednego cylindra,

8 Wyznaczyć sprawność mechaniczną η_m

$$\eta_m = \frac{p_e}{p_i} = \frac{L_e}{L_i} = \frac{N_e}{N_i}$$

9 Wyznaczyć ciepło doprowadzone do jednego obiegu

$$Q = \frac{G \cdot W_u \cdot \tau}{60 \cdot n \cdot i} \quad [\text{MJ}]$$

gdzie: G [kg/h] – ilość paliwa zużyta przez silnik w ciągu jednej godziny (godzinowe zużycie paliwa),
 W_u [MJ/kg] – wartość opałowa paliwa,
 τ – współczynnik uwzględniający liczbę suwów wykonanych przy realizacji cyklu pracy
wynoszący 2 dla silnika czterosuwowego,
 n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika.

10 Wyznaczyć sprawność cieplną

$$\eta_c = \frac{L_i}{Q}$$

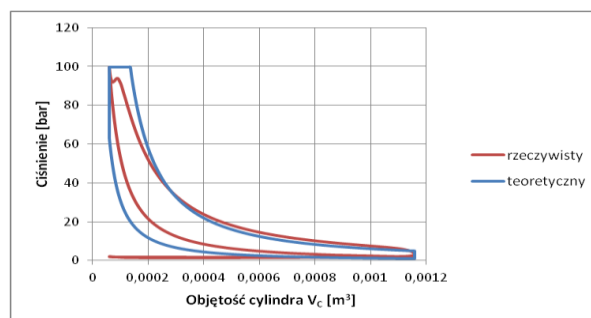
gdzie: L_i – praca indykowana,
 Q - ciepło doprowadzone do jednego obiegu.

11 Wyznaczyć sprawność ogólną

$$\eta_o = \frac{L_e}{Q}$$

gdzie: L_e – praca użyteczna,
 Q - ciepło doprowadzone do jednego obiegu.

12 Dobrać obieg teoretyczny (punkt B) i nałożyć go na zamknięty wykres indykatorowy (rys. A.5)

Rys. A.5. Zamknięty wykres indykatorowy z nałożonym obiegiem teoretycznym

13 Wyznaczyć sprawność teoretyczną η_t

$$\eta_t = \frac{L_t}{Q}$$

gdzie: L_t – praca teoretyczna obiegu (obliczenia w punkcie B),
 Q – ciepło doprowadzone do jednego obiegu.

14 Wyznaczyć sprawność indykowaną η_i

$$\eta_i = \frac{L_i}{L_t}$$

gdzie: L_t – praca teoretyczna obiegu (obliczenia w punkcie B),
 L_i – praca indykowana.

15 Zestawienie sprawności

a) Sprawność teoretyczna η_t

$$\eta_t = \frac{L_t}{Q}$$

b) Sprawność indykowana η_i (wewnętrzna)

$$\eta_i = \frac{L_i}{L_t}$$

c) Sprawność cieplna η_c

$$\eta_c = \frac{L_i}{Q}$$

a można ją zapisać również tak:

$$\eta_c = \frac{L_i}{Q} = \frac{L_t \cdot \eta_i}{Q} = \eta_t \cdot \eta_i$$

d) Sprawność mechaniczna η_m

$$\eta_m = \frac{L_e}{L_i}$$

e) Sprawność ogólna η_o

$$\eta_o = \frac{L_e}{Q}$$

Ta sprawność charakteryzuje cały proces przetwarzania energii i można ją również zapisać następująco:

$$\eta_o = \eta_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m \quad \text{lub} \quad \eta_o = \eta_c \cdot \eta_m$$

Powyższą zależność otrzymuje się następująco:

$$\eta_o = \frac{L_e}{Q} = \frac{L_i \cdot \eta_m}{Q} = \frac{L_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m}{Q} = \eta_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m = \eta_c \cdot \eta_m$$

16 Sporządzić wykres bilansu (punkt C)**17 Opisać wykres indykatorowy**

Na wykres indykatorowy zamknięty nanieść: objętość komory spalania, objętość skokową, wartość średniego ciśnienia indykowanego (rys. A.4) i użytecznego, zaznaczyć pola odpowiadające pracy indykowanej i pracy użytecznej a także orientacyjne punkty otwarcia i zamknięcia zaworów oraz punkt zapoczątkowania procesu spalania.

18 Podać przykładowe wartości średniego ciśnienia użytecznego

Średnie ciśnienie użyteczne p_e jest wskaźnikiem charakteryzującym rzeczywistą zdolność wykonania pracy użytecznej przez silnik. Nazywane jest też wydajnością silnika. Jest jednym ze wskaźników wykorzystywanych do porównywania silników.

Wyznaczyć wartości średniego ciśnienia użytecznego w warunkach znamionowych dla kilku dowolnie wybranych silników. Wyniki przedstawić np. w postaci tabeli 1. Porównać uzyskane wartości zwracając uwagę na sposób zapłonu, doładowanie, rok produkcji napędzanego pojazdu itp., i sformułować wnioski.

Tabela 1

Samochód albo typ silnika	Moc maksymalna N_N [kW]	Prędkość obrotowa mocy maksymalnej n_N [obr/min]	Objętość skokowa silnika V_{ss} [dm ³]	Liczba cylindrów i	Stopień sprężania ε	Ciśnienie użyteczne p_e [MPa]

B. DOBÓR PORÓWNAWCZEGO OBIEGU TEORETYCZNEGO

Doboru porównawczego obiegu teoretycznego dokonuje się na podstawie obliczonej wartości ciśnienia gazu po zakończeniu procesu sprężania (punkt 2 na rys. B.1, B.2, B.3) oraz ilości energii cieplnej Q dostarczonej do jednego obiegu w jednym cylindrze silnika.

Założenia do obliczeń:

- czynnikiem roboczym w porównawczym obiegu teoretycznym jest powietrze traktowane jako gaz doskonały o następujących parametrach: stała gazowa $R = 287 \text{ J/(kg}\cdot\text{K)}$, wykładnik izentropy $k = c_p/c_v = 1,4$,
- parametry początkowe procesu sprężania: $p_1 = 1 \text{ bar}$, $T_1 = 323 \text{ K}$,
W obiegach teoretycznych przyjmuje się następujące parametry czynnika roboczego na początku sprężania: ciśnienie równe ciśnieniu otoczenia – w przybliżeniu 1 bar, temperatura taka jak temperatura czynnika roboczego w silniku, tj. temperatura otoczenia plus przyrost temperatury czynnika w wyniku podgrzania od gorących elementów silnika.
- maksymalne ciśnienie obiegu p_{max} takie jak na wykresie indykatorowym,
- do obiegu jest dostarczane ciepło Q zawarte w paliwie zużytych przez silnik (część A. Opracowanie danych, p. 9),
- objętość skokowa jednego cylindra V_s , objętość komory spalania V_k , stopień sprężania ε_s takie jak w badanym silniku.

W obiegu teoretycznym sprężanie i rozprężanie odbywa się według politropy o wykładniku k (izentropa) a wyprowadzenie ciepła odbywa się izochorycznie. Doprowadzanie ciepła może odbywać się izochorycznie (teoretyczny obieg Otta, rys. B.1, wykres T - S - pole a,2,3,b), izobarycznie (teoretyczny obieg Diesla rys. B.2, wykres T - S - pole a,2,3,b) lub częściowo izochorycznie a częściowo izobarycznie (teoretyczny obieg Sabathego, rys. B.3, wykres T - S - pole a,2,2a,b, pole b,2a,3,c). Sposób doprowadzania ciepła do dobieranego obiegu teoretycznego ustala się na podstawie obliczonej wartości ciśnienia gazu po zakończeniu procesu sprężania w obiegu teoretycznym. Możliwe są następujące przypadki:

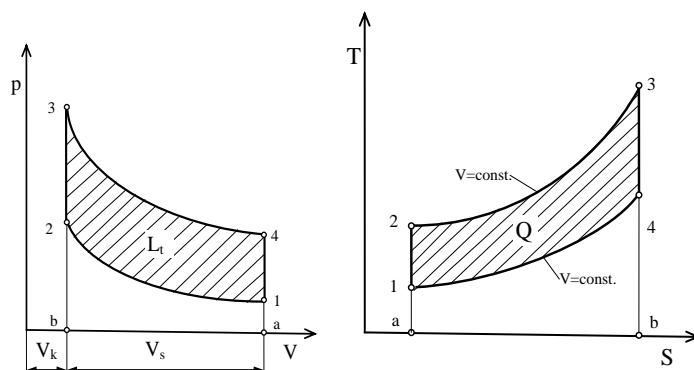
- Końcowe ciśnienie procesu sprężania (punkt 2, rys. B.1, B.2, B.3) jest równe maksymalnemu ciśnieniu obiegu - ciepło może być doprowadzone do biegu tylko izobarycznie. Obiegiem porównawczym będzie wtedy teoretyczny obieg Diesla.
- Końcowe ciśnienie procesu sprężania (punkt 2, rys. B.1, B.2, B.3) jest niższe od maksymalnego ciśnienia obiegu - należy obliczyć ilość ciepła potrzebnego do uzyskania ciśnienia maksymalnego, które musi być doprowadzone do obiegu izochorycznie Q_v .

Jeśli ilość ciepła Q_v jest równa ciepłu Q , to obiegiem porównawczym będzie teoretyczny obieg Otta.

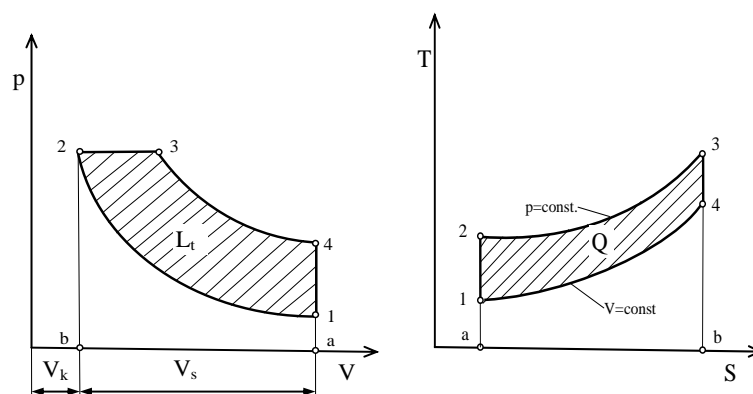
Jeśli ilość ciepła Q_v jest mniejsza od ciepła Q , to ich różnica musi być doprowadzona do obiegu izobarycznie:

$$Q_p = Q - Q_v$$

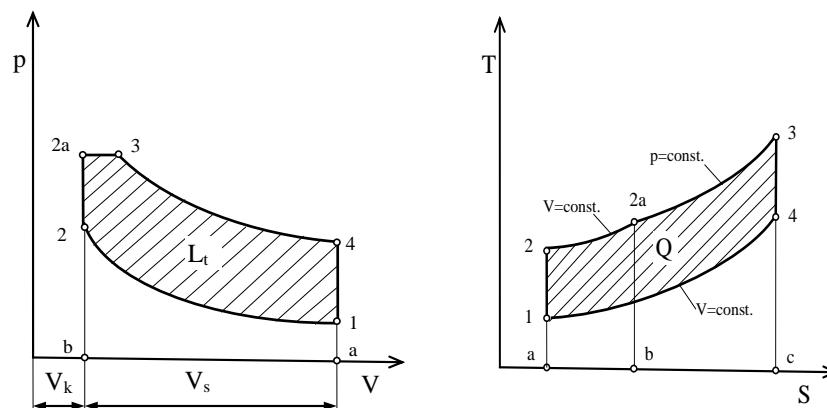
Doprowadzanie ciepła częściowo izochorycznie a częściowo izobarycznie jest charakterystyczne dla teoretycznego obiegu Sabathego.

Rys B.1. Obieg Otta

Rys. B.2. Obieg Diesla

Rys. B.3. Obieg Sabathego

Obliczenie końcowego ciśnienia procesu sprężania (punkt 2):

Bez względu na to, który obieg teoretyczny zostanie przyjęty jako obieg porównawczy, parametry stanu gazu na początku (punkt 1) i na końcu sprężania (punkt 2) są w każdym obiegu takie same i wynoszą:

- punkt 1:

$$p_1 = 1 \text{ bar}, T_1 = 323 \text{ K}, V_1$$

$$V_1 = V_s + V_k$$

$$V_k = \frac{V_1}{\varepsilon_s}$$

$$\text{stąd: } V_k = \frac{V_s}{\varepsilon_s - 1}$$

$$V_s = \frac{\pi \cdot D^2}{4} \cdot S - \text{objętość skokowa jednego cylindra,}$$

D – średnica cylindra,

S – skok tłoka.

- punkt 2:

$$V_2 = V_k$$

$$p_2 = p_1 \cdot \left(\frac{V_1}{V_2} \right)^k = p_1 \cdot \varepsilon_s^k - \text{równanie politropy sprężania (izentropa)}$$

$$T_2 = \frac{p_2 \cdot V_2}{M \cdot R}$$

$$\text{gdzie: } M = \frac{p_1 \cdot V_1}{R \cdot T_1}$$

Jeśli wartość ciśnienia p_2 będzie równa maksymalnemu ciśnieniu na wykresie indykatorowym, to obiegiem porównawczym będzie obieg Diesla.

Jeśli wartość ciśnienia p_2 będzie mniejsza od maksymalnego ciśnienia na wykresie indykatorowym to o doborze obiegu porównawczego przesądzi wartość ciepła dostarczonego do obiegu izochorycznie.

Obliczenie ciepła doprowadzonego do obiegu izochorycznie Q_v

Do obliczenia ciepła Q_v jest niezbędna, oprócz wartości parametrów stanu gazu w punktach 1 i 2, również wartość parametrów stanu gazu w punkcie 3 (obieg Otta) i w punkcie 2a (obieg Sabathego).

- Obieg Otta, punkt 3 (rys. B.1.):

$$p_3 = p_{\max} \quad V_3 = V_2 = V_k$$

$$T_3 = \frac{p_3 \cdot V_3}{M \cdot R}$$

$$\text{gdzie: } M = \frac{p_1 \cdot V_1}{R \cdot T_1}$$

$p_1 = 1 \text{ bar}, T_1 = 323 \text{ K}, V_1$ – parametry stanu gazu na początku sprężania (punkt 1)

$$Q_v = M \cdot c_v \cdot (T_3 - T_2)$$

Jeśli $Q_v = Q$, to teoretycznym obiegiem porównawczym będzie obieg Otta.

- Obieg Sabathego punkt 2a (rys. B.3.)

$$p_{2a} = p_{\max} \quad V_{2a} = V_2 = V_k$$

$$T_{2a} = \frac{p_{2a} \cdot V_{2a}}{M \cdot R}$$

$$\text{gdzie: } M = \frac{p_1 \cdot V_1}{R \cdot T_1}$$

$p_1 = 1 \text{ bar}, T_1 = 323 \text{ K}, V_1$ – parametry stanu gazu na początku sprężania (punkt 1)

$$Q_v = M \cdot c_v \cdot (T_{2a} - T_2)$$

Jeśli energia cieplna Q_v jest mniejsza od energii Q , to ich różnica musi być dostarczona do obiegu izobarycznie:

$$Q_p = Q - Q_v = M \cdot c_p \cdot (T_3 - T_{2a})$$

Teoretycznym obiegiem porównawczym będzie obieg Sabathego.

Ciepło właściwe przy stałej objętości c_v i ciepło właściwe przy stałym ciśnieniu c_p oblicza się korzystając z zależności:

$$R = c_p - c_v$$

$$k = \frac{c_p}{c_v}$$

Wyznaczenie parametrów stanu gazu w pozostałych charakterystycznych punktach obiegu teoretycznego i sprawności teoretycznej

- OBIEG OTTA:

Ciepło doprowadzone izochorycznie do obiegu:

$$Q_d = Q$$

punkt 4:

$$V_4 = V_1$$

$$p_4 = p_3 \cdot \left(\frac{V_3}{V_4} \right)^k = p_3 \cdot \varepsilon_s^{-k}$$

$$T_4 = \frac{p_4 \cdot V_4}{M \cdot R}$$

Ciepło wyprowadzone izochorycznie z obiegu:

$$Q_{od} = M \cdot c_v \cdot (T_1 - T_4)$$

Sprawność teoretyczna obiegu Otta:

$$\eta_t = \frac{Q_d - |Q_{od}|}{Q_d}$$

- OBIEG DIESLA:

punkt 3:

$$p_3 = p_2 = p_{\max}$$

Ciepło doprowadzone izobarycznie do obiegu:

$$Q_d = Q = M \cdot c_p \cdot (T_3 - T_2)$$

$$T_3 = \frac{Q_p}{M \cdot c_p} + T_2$$

$$V_3 = \frac{M \cdot R \cdot T_3}{p_3}$$

punkt 4:

$$V_4 = V_1$$

$$p_4 = p_3 \cdot \left(\frac{V_3}{V_4} \right)^k = p_3 \cdot \varepsilon_r^{-k}$$

gdzie: $\varepsilon_r = \frac{\varepsilon_s}{\varphi}$,

$$\varphi = \frac{V_3}{V_2} = \frac{T_3}{T_2}$$

$$T_4 = \frac{p_4 \cdot V_4}{M \cdot R}$$

Ciepło wyprowadzone izochorycznie z obiegu:

$$Q_{od} = M \cdot c_v \cdot (T_1 - T_4)$$

Sprawność teoretyczna obiegu Diesla:

$$\eta_t = \frac{Q_d - |Q_{od}|}{Q_d}$$

- OBIEG SABATHEGO:

Ciepło dostarczone do obiegu:

$$Q_d = Q$$

punkt 3:

$$p_3 = p_{2a} = p_{\max}$$

Ciepło dostarczone izobarycznie do obiegu:

$$Q_p = Q - Q_v = M \cdot c_p \cdot (T_3 - T_{2a})$$

$$\text{Stąd: } T_3 = \frac{Q_p}{M \cdot c_p} + T_{2a}$$

$$V_3 = \frac{M \cdot R \cdot T_3}{p_3}$$

punkt 4:

$$V_4 = V_1$$

$$p_4 = p_3 \cdot \left(\frac{V_3}{V_4} \right)^k = p_3 \cdot \varepsilon_r^{-k}$$

$$\text{gdzie: } \varepsilon_r = \frac{\varepsilon_s}{\varphi}$$

$$\varphi = \frac{V_3}{V_{2a}} = \frac{T_3}{T_{2a}}$$

$$T_4 = \frac{p_4 \cdot V_4}{M \cdot R}$$

Ciepło wyprowadzone izochorycznie z obiegu:

$$Q_{od} = M \cdot c_v \cdot (T_1 - T_4)$$

Sprawność teoretyczna obiegu Sabathego:

$$\eta_t = \frac{Q_d - |Q_{od}|}{Q_d}$$

Wyznaczenie mocy teoretycznej silnika

Praca teoretyczna obiegu:

$$L_t = Q_d - |Q_{od}|$$

Moc teoretyczna obiegu:

$$N_{t1} = \frac{L_t}{t}$$

gdzie: $t = \frac{2 \cdot 60}{n} [s]$, n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika.

Moc teoretyczna silnika:

$$N_t = i \cdot N_{t1}$$

gdzie: i - liczba cylindrów

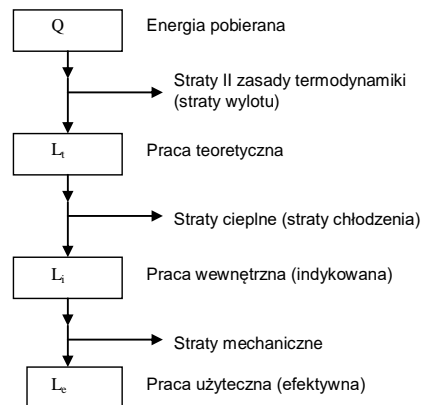
Wyznaczenie średniego ciśnienia teoretycznego

$$p_t = \frac{L_t}{V_s}$$

gdzie: L_t – praca teoretyczna (praca obiegu teoretycznego),
 V_s – objętość skokowa jednego cylindra.

C. SPRAWNOŚCI I BILANS ENERGII

Dla urządzeń, których celem jest oddawanie energii na zewnątrz (silniki cieplne i inne przetworniki energii), można przedstawić schemat strat i przekazywania energii następująco (rys. C.1.) [5]. Na jego podstawie można wyznaczyć sprawność badanego urządzenia, czyli skuteczność zamiany energii cieplnej zawartej w dostarczonym do niego paliwie na energię mechaniczną przekazywaną przez to urządzenie do odbiornika mocy lub momentu.

Rys. C.1. Schemat strat i przekazywania energii w silnikach cieplnych

W praktyce silnikowej [1], [4], [7], jest powszechnie stosowany sposób określania sprawności zgodny z normą PN – 81/M – 01501.

a) **Sprawność teoretyczna η_t**

$$\eta_t = \frac{L_t}{Q}$$

Jest to sprawność uwzględniająca konieczność oddawania ciepła w obiegu zamkniętym, zgodnie z drugą zasadą termodynamiki. Praca L_t jest pracą, jaka zostałaby wykonana przez silnik, gdyby pracował zgodnie z przyjętym obiegiem wzorcowym. Q jest ilością ciepła dostarczaną do silnika w czasie jednego obiegu. Sprawność teoretyczna jest miarą strat ciepła oddawanego dolnemu źródłu; odpowiednikami tych strat w silniku rzeczywistym są straty wylotu.

b) **Sprawność indykowana η_i (wewnętrzna)**

$$\eta_i = \frac{L_i}{L_t}$$

Ta sprawność uwzględnia straty typu cieplnego powstające przy realizacji obiegu porównawczego (wzorcowego) w cylindrze silnika rzeczywistego, a zatem straty wywołane różnicą właściwości rzeczywistego czynnika roboczego w stosunku do gazów doskonałych (zmiennosc ciepła właściwego i dysocjacja produktów spalania), niewłaściwym procesem spalania, chłodzeniem oraz straty wywołane dławieniem podczas przepływów związanych z wymianą Ładunku. L_i stanowi pracę wykonaną przez silnik po uwzględnieniu strat cieplnych.

c) **Sprawność cieplna η_c**

Sprawność cieplna całkowicie charakteryzuje obieg rzeczywisty silnika, tj, uwzględnia wszystkie straty cieplne. Definiowana jest następująco:

$$\eta_c = \frac{L_i}{Q}$$

a można ją zapisać również tak:

$$\eta_c = \frac{L_i}{Q} = \frac{L_t \cdot \eta_i}{Q} = \eta_t \cdot \eta_i$$

d) **Sprawność mechaniczna η_m**

$$\eta_m = \frac{L_e}{L_i}$$

Uwzględnia straty typu mechanicznego. L_e oznacza pracę użyteczną silnika, to znaczy tę, która może być oddana przez silnik na zewnątrz i wykorzystana użytecznie. Sprawność mechaniczna jest miarą strat na tarcie w mechanizmach silnika i na napęd mechanizmów pomocniczych.

e) **Sprawność użyteczna η_o**

$$\eta_o = \frac{L_e}{Q}$$

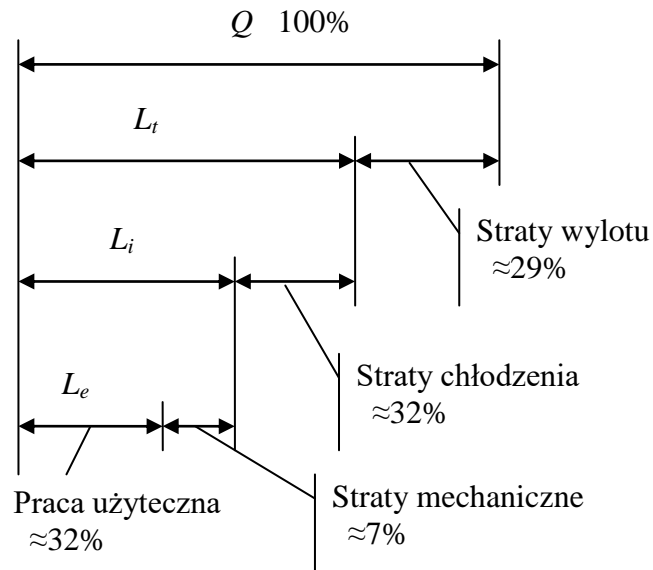
Ta sprawność charakteryzuje cały proces przetwarzania energii i można ją również zapisać następująco:

$$\eta_o = \eta_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m \quad \text{lub} \quad \eta_o = \eta_c \cdot \eta_m$$

Powyższą zależność otrzymuje się następująco:

$$\eta_o = \frac{L_e}{Q} = \frac{L_i \cdot \eta_m}{Q} = \frac{L_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m}{Q} = \eta_t \cdot \eta_i \cdot \eta_m$$

Bilans energii silnika cieplnego można przedstawić w postaci wykresu zwanego wykresem Sankeya (rys. C.2.). Podane na rysunku wartości strat [7] należy traktować jako przybliżone wartości przeciętne.

Rys. C.2. Bilans energii silnika cieplnego

Q – energia pobierana przez układ jest to energia zawarta w paliwie zużywanym przez silnik i teoretycznie wywiązująca się w cylindrze podczas procesu spalania całkowitego i zupełnego.

WYKAZ LITERATURY

1. Bernhardt M., Dobrzyński S., Loth E. Silniki samochodowe. WKiŁ, Warszawa 1988.
2. Jędrzejowski J.: Obliczenie tłokowego silnika spalinowego. WKiŁ, Warszawa 1988.
3. Jędrzejowski J.: Mechanika układów korbowych silników samochodowych. WKiŁ, Warszawa 1986.
4. Niewiarowski K.: Tłokowe silniki spalinowe. WKiŁ, Warszawa 1982.
5. Staniszewski B.: Termodynamika, PWN, Warszawa 1978.
6. Wajand J. T.: Pomiary szybkozmiennych ciśnień w maszynach tłokowych. WNT, Warszawa 1974.
7. Wajand J.A., Wajand J.T.: Tłokowe silniki spalinowe średnio i szybkoobrotowe. WNT, Warszawa 1993
8. Norma PN – ISO 2710-1:2007 – Silniki spalinowe tłokowe - Terminologia- Część 1:Terminy dotyczące konstrukcji i pracy silnika
9. Norma PN – 81/M – 01501 - Silniki spalinowe tłokowe – Podstawowe wielkości i parametry – terminologia

D. DODATEK (dla zainteresowanych)

1. Wyznaczenie chwilowej wartości objętości cylindra $V(\alpha)$

Całkowita objętość cylindra V jest sumą objętości komory spalania V_k i objętości skokowej cylindra V_s . Chwilowa wartość objętości cylindra wynosi:

$$V(\alpha) = V_k + V_s(\alpha) \quad (1)$$

i zależy od chwilowego położenia tłoka w cylindrze silnika, a więc od kąta obrotu wału korbowego.

Objętość V_k wyznacza się następująco:

$$V_k = \frac{V_s}{\varepsilon_s - 1}$$

gdzie:

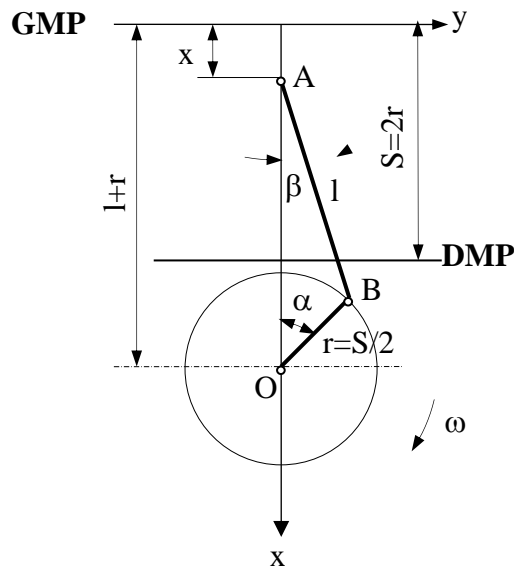
$$V_s = \frac{\pi D^2}{4} S - \text{objętość skokowa jednego cylindra,}$$

ε_s – stopień sprężania,
 D – średnica cylindra,
 S – skok tłoka,
 a objętość $V_s(\alpha)$ następująco:

$$V_s(\alpha) = \frac{\pi D^2}{4} x(\alpha) \quad (2)$$

gdzie: $x(\alpha)$ – chwilowa wartość przemieszczenia tłoka w cylindrze.

Chwilową wartość przemieszczenia tłoka $x(\alpha)$, zwaną drogą tłoka, wyznacza się z zależności trygonometrycznych w mechanizmie tłokowo-korbowym. Jest to odległość przebyta przez tłok od górnego martwego punktu (GMP). Oznacza się ją przez „ x ” (rys. D.1).

Rys. D.1. Schemat układu korbowego symetrycznego (zbieżnoosiowego)

$r = S/2$ – promień wykorbienia, l – długość korbowodu (odległość osi sworznia od osi czopa korbowego), S - skok tłoka, x – chwilowa wartość drogi tłoka liczona od GMP, α - kąt obrotu ramienia wykorbienia (wału korbowego) liczony od GMP, β - kąt pomiędzy osią korbowodu i osią cylindra (oś x)

Drogę tłoka wyznacza się następująco:

$$x = r + l - r \cos \alpha - l \cos \beta = r (1 - \cos \alpha) + l (1 - \cos \beta) = r \left[(1 - \cos \alpha) + \frac{1}{\lambda_k} (1 - \cos \beta) \right] \quad (3)$$

gdzie: λ_k – współczynnik korbowodu

$$\lambda_k = \frac{r}{l}$$

Przeciętne wartości λ_k wynoszą:

$$\lambda_k = 0,21 - 0,31.$$

Z trójkąta OAB wyznacza się zależność kąta β od kąta α :

$$\frac{l}{\sin \alpha} = \frac{r}{\sin \beta}$$

skąd: $\sin \beta = \lambda_k \cdot \sin \alpha$

a zatem: $\cos \beta = \sqrt{1 - \sin^2 \beta} = \sqrt{1 - \lambda_k^2 \cdot \sin^2 \alpha}$

Podstawiając powyższe wyrażenie do (3) otrzymuje się zależność opisującą drogę tłoka:

$$x(\alpha) = r \left[(1 - \cos \alpha) + \frac{1}{\lambda_k} \left(1 - \sqrt{1 - \lambda_k^2 \cdot \sin^2 \alpha} \right) \right] \quad (4)$$

Po podstawieniu zależności (4) do zależności (2) otrzymuje się:

$$V_s(\alpha) = \frac{\pi D^2}{4} r \left[(1 - \cos \alpha) + \frac{1}{\lambda_k} \left(1 - \sqrt{1 - \lambda_k^2 \cdot \sin^2 \alpha} \right) \right] \quad (5)$$

a po uwzględnieniu (5) w zależności (1) otrzymuje się zależność opisującą chwilową wartość całkowitej objętości cylindra:

$$V(\alpha) = V_k + \frac{\pi D^2}{4} r \left[(1 - \cos \alpha) + \frac{1}{\lambda_k} \left(1 - \sqrt{1 - \lambda_k^2 \cdot \sin^2 \alpha} \right) \right] \quad (6)$$

Po uwzględnieniu zależności (6) w arkuszu programu Excel z danymi do ćwiczenia i wykonaniu stosownych obliczeń, uzyska się dane umożliwiające wyznaczenie zamkniętego wykresu indykatorowego.

2. Ilość energii dostarczonej z paliwem w czasie cyklu pracy silnika

Ilość energii dostarczonej do silnika wyznacza się na podstawie godzinowego zużycia paliwa G (wielkość charakterystyczna dla danego silnika, wyznaczana podczas badań silnika w hamowni) oraz wartości opałowej tego paliwa W_u (ilość energii uzyskana podczas spalania jednego kilograma paliwa w warunkach określonych w stosownej normie).

Ilość energii dostarczonej do silnika w ciągu jednej godziny

$$\dot{Q}_s = G \cdot W_u$$

gdzie: $\dot{Q}_s$ [MJ/h] – wydatek energii dostarczonej do silnika w ciągu jednej godziny,

G [kg/h] – ilość paliwa zużyta przez silnik w ciągu jednej godziny (zużycie godzinowe paliwa),

W_u [MJ/kg] – wartość opałowa paliwa – dla oleju napędowego wynosi około 43 MJ/kg.

Ilość energii dostarczonej do jednego cylindra w ciągu godziny:

$$\dot{Q} = \frac{\dot{Q}_s}{i}$$

gdzie: i – liczba cylindrów.

Ilość energii dostarczonej do jednego obiegu (lub cyklu pracy):

$$Q = \frac{\dot{Q}}{i_{cr}} = \frac{\dot{Q}_s}{i \cdot i_{cr}}$$

gdzie: i_{cr} – ilość cykli pracy zrealizowanych w jednym cylindrze w ciągu jednej godziny.

Ilość cykli pracy i_{cr} oblicza się, znając prędkość obrotową silnika n [obr/min], następująco:

- w ciągu jednej godziny wał korbowy silnika wykona x obrotów

$$x = n \left[\frac{\text{obr}}{\text{min}} \right] \cdot 60 [\text{min}]$$

- w przypadku **silnika czterosuwowego** odpowiada to zrealizowaniu przez silnik $x/2$ cykli pracy (jeden cykl pracy w silniku czterosuwowym jest realizowany podczas dwóch obrotów wału korbowego silnika)

$$i_{cr} = \frac{x}{2} = \frac{n \left[\frac{\text{obr}}{\text{min}} \right] \cdot 60 [\text{min}]}{2} = 30 \cdot n \left[\frac{\text{cykli pracy}}{h} \right]$$

- w przypadku **silnika dwusuwowego** (jeden cykl pracy jest realizowany podczas jednego obrotu) odpowiada to zrealizowaniu x cykli pracy

$$i_{cr} = x = n \left[\frac{\text{obr}}{\text{min}} \right] \cdot 60 [\text{min}] = 60 \cdot n \left[\frac{\text{cykli pracy}}{h} \right]$$

Ilość energii dostarczonej do jednego obiegu (lub cyklu pracy) wynosi zatem:

- dla silnika czterosuwowego

$$Q = \frac{\dot{Q}_s}{i_{cr} \cdot i} = \frac{G \cdot W_u}{30 \cdot n \cdot i}$$

- dla silnika dwusuwowego

$$Q = \frac{\dot{Q}_s}{i_{cr} \cdot i} = \frac{G \cdot W_u}{60 \cdot n \cdot i}$$

Wprowadzając w powyższych zależnościach zapis :

$$30 = \frac{60}{\tau} \quad \text{oraz} \quad 60 = \frac{60}{\tau}$$

gdzie: τ – współczynnik uwzględniający liczbę suwów wykonanych przy realizacji jednego cyklu pracy, wynoszący 1 dla silnika dwusuwowego a 2 dla silnika czterosuwowego, otrzymuje się zależność:

$$Q = \frac{G \cdot W_u \cdot \tau}{60 \cdot n \cdot i}$$

Wielkości w powyższych zależnościach mają następujące jednostki:
 Q [MJ] , G [kg/h], W_u [MJ/kg] , n [obr/min]

3. Moc silnika

3.1. Definicje mocy (wg PN – ISO 2710-1:2007)

Moc indykowana – całkowita moc rozwijana w cylindrach silnika w wyniku działania ciśnienia czynnika roboczego na tłoki.

Moc strat tarcia - moc niezbędna do pokonania tarcia mechanicznego i dostarczenia energii niezbędnej do napędu urządzeń pomocniczych.

Moc użyteczna - moc zmierzona na wale korbowym, przekazywana maszynie napędzanej lub przekładni w dowolnych warunkach pracy. Jest równa mocy indykowanej pomniejszonej o moc strat tarcia.

3.2. Obliczenie mocy silnika

Ogólny wzór, na podstawie którego oblicza się moc silnika, ma postać

$$N = \frac{p \cdot V_s \cdot n \cdot i}{60 \cdot \tau} \quad (1a)$$

lub

$$N = \frac{p \cdot V_{ss} \cdot n}{60 \cdot \tau} \quad (1b)$$

gdzie: N – moc silnika w [kW],

p – średnie ciśnienie obiegu [kPa] jeśli V_s [m³] lub [Pa] jeśli V_s [dm³],

V_s – objętość skokowa jednego cylindra [m³] jeśli p [kPa] lub [dm³] jeśli p [Pa],

$V_{ss} = V_s \cdot i$ – objętość skokowa silnika (w takich samych jednostkach jak V_s)

n - prędkość obrotowa wału korbowego silnika [obr/min],

i – liczba cylindrów,

τ – współczynnik uwzględniający liczbę suwów wykonanych przy realizacji cyklu pracy; wynosi 1 dla silnika dwusuwowego, 2 dla silnika czterosuwowego

W zależności (1a) iloczyn $p \cdot V_s$ oznacza pracę wykonaną w jednym cylindrze i ma wymiar [J] lub [kJ]. Szybkość wykonywania pracy (przekazywania energii) jest zwana mocą.

Zależność (1a) otrzymuje się następująco:

- zgodnie z ogólną definicją mocy

$$N = \frac{L}{t} \quad (2)$$

Jednym z parametrów charakteryzujących silnik jest średnie ciśnienie obiegu. Jest ono definiowane następująco:

$$p = \frac{L}{V_s}$$

W zależności od tego, dla jakiego obiegu jest wyznaczane średnie ciśnienie p , należy w powyższej zależności uwzględnić stosowną pracę. I tak dla obiegu teoretycznego będzie to praca L_t a średnie ciśnienie p będzie średnim ciśnieniem obiegu teoretycznego (średnie ciśnienie teoretyczne) oznaczanym p_t , dla wykresu indykatorowego będzie to praca indykowana L_i i średnie ciśnienie indykowane p_i , dla wielkości mierzonych na wyjściu z silnika (na kole zamachowym) będzie to praca użyteczna (efektywna) L_e i średnie ciśnienie użyteczne (efektywne) p_e .

Korzystając z definicji średniego ciśnienia obiegu i nie precyzując jakiego obiegu ono dotyczy, można zależność (2) dla jednego cylindra zapisać następująco:

$$N_1 = \frac{p \cdot V_s}{t} \quad (3)$$

Czas t w jakim jest wykonywana praca, wyznacza się następująco:

- znając prędkość obrotową wału korbowego silnika można obliczyć czas jednego obrotu wału t_1

$$t_1 = \frac{60}{n} [s]$$

gdzie: n [obr/min] – prędkość obrotowa wału korbowego silnika

- czas realizacji jednego cyklu pracy t , czyli czas w jakim jest wykonywana praca, oblicza się pamiętając, że w silniku czterosuwowym jeden cykl pracy jest realizowany podczas dwóch obrotów wału korbowego, a w silniku dwusuwowym podczas jednego obrotu

$$\text{- silnik czterosuwowy: } t = 2 \cdot t_1 = 2 \cdot \frac{60}{n} [s]$$

$$\text{- silnik dwusuwowy: } t = t_1 = 1 \cdot \frac{60}{n} [s]$$

Uwzględniając powyższe zależności we wzorze (3) otrzymuje się:

- dla silnika czterosuwowego:

$$N_1 = \frac{p \cdot V_s}{2 \cdot \frac{60}{n}} = \frac{p \cdot V_s \cdot n}{120}$$

- dla silnika dwusuwowego:

$$N_1 = \frac{p \cdot V_s}{1 \cdot \frac{60}{n}} = \frac{p \cdot V_s \cdot n}{60}$$

Oznaczając w powyższych wzorach liczbę 2 oraz 1 przez τ otrzymuje się:

$$N_1 = \frac{p \cdot V_s \cdot n}{60 \cdot \tau}$$

Uwzględniając, że moc silnika jest sumą mocy uzyskanej w poszczególnych cylindrach otrzymuje się wzór (1a) w następującej postaci:

$$N = N_1 \cdot i = \frac{p \cdot V_s \cdot n \cdot i}{60 \cdot \tau} \quad (4a)$$

lub uwzględniając, że $V_{ss} = V_s \cdot i$ jest objętością skokową całego silnika, otrzymuje się wzór (1b) w następującej postaci:

$$N = \frac{p \cdot V_{ss} \cdot n}{60 \cdot \tau} \quad (4b)$$

Wzór (4a) przyjmie postać:

- dla obiegu teoretycznego – moc teoretyczna,

$$N_t = \frac{p_t \cdot V_s \cdot n \cdot i}{60 \cdot \tau}$$

- dla parametrów indykowanych silnika – moc indykowana,

Wykres indykatorowy

$$N_i = \frac{p_i \cdot V_s \cdot n \cdot i}{60 \cdot \tau}$$

- dla parametrów użytecznych silnika – moc użyteczna,

$$N_e = \frac{p_e \cdot V_s \cdot n \cdot i}{60 \cdot \tau}$$

Wielkości w powyższych zależnościach mogą mieć następujący wariant jednostek:

N [kW], p [Pa], V_s [dm³], n [obr/min] lub N [kW], p [kPa], V_s [m³], n [obr/min] a τ wynosi 1 (silnik dwusuwowy) lub 2 (silnik czterosuwowy).